

КОМИССАРОВ МИКОЛА ЛЕОНІДОВИЧ

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник науково-організаційного відділу
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID ID 0000-0001-6828-7974*

КОМИССАРОВА НАТАЛЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID ID 0000-0001-6895-6891*

САМЕДОВ ЕТІБАР ХАГАНІ ОГЛІ

*перший заступник керівника
Донецької спеціалізованої прокуратури
у сфері оборони Східного регіону
ORCID ID 0000-0001-6828-7974*

КВАЛІФІКАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ У СПІВУЧАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено окремі проблемні аспекти кваліфікації військових кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями у співучасті в умовах воєнного стану. Розглянуто ознаки військовослужбовців як спеціальних суб'єктів окресленої категорії правопорушень та зазначено підходи вчених до кваліфікації дій співвиконавців.

Проаналізовано наукову літератури з окресленого питання, розглянуто позиції провідних науковців щодо аргументації кримінально-правової кваліфікації таких діянь. Акцентовано увагу на актуальності питання в період відсічі повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України.

Наведено актуальну статистику щодо злочинів, вчинених військовослужбовцями у співучасті з іншими військовослужбовцями та з цивільними особами. Зазначено ефективність законодавчого посилення відповідальності за окремі військові злочини. Наголошено на проблемних питаннях кримінальної

відповідальності за військові злочини, вчинені у співучасті, залежно від її форми.

Ключові слова: кримінально-правова кваліфікація; спеціальний суб'єкт; військовослужбовці; злочини, вчинені у співучасті; воєнний стан; воєнна безпека.

Постановка проблеми. Виконання військового обов'язку, як сфера суспільної діяльності населення країни та взаємовідносин громадян і держави, передбачає врахування певних взаємообумовлених факторів, які прямо чи опосередковано впливають на якість і стан воєнної безпеки. Одним із таких факторів є рівень правосвідомості як військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, так і цивільного населення.

За період повномасштабного вторгнення, з лютого 2022 року по січень 2024 року, за даними Донецької спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Східного регіону, усього на території Донецької області військовослужбовцями у співучасті з цивільними вчинено 13 злочинів (2022 р. – 1 (серпень), 2023 р. – 3 (серпень, жовтень, грудень), 2024 р. – 5 (січень – 2, лютий – 1, березень – 1, квітень – 1).

За категоріями: ст. 186 ч. 4 КК України – 1 цивільна особа та 1 військовий (08.2022); ст. 185 ч. 4 КК України – 1 цивільна особа та 1 військовий (08.2023); ст. 185 ч. 5 КК України – 2 цивільні особи та 1 військовий (10.2023); ст. 185 ч. 4 КК України – 1 цивільна особа та 1 військовий (12.2023); ст. 185 ч. 4 КК України – 1 цивільна особа та 1 військовий (01.2024); ст. 201-2 ч. 3 КК України – 1 цивільна особа та 1 військовий (01.2024); ст. 185 ч. 4 КК України – 1 цивільна особа та 1 військовий (02.2024); ст. 307 ч. 3 КК України – 3 цивільні особи та 1 військовий (03.2024); ст. 187 ч. 4 КК України – 2 цивільні особи та 1 військовий (04.2024).

За той самий період за статтями розділу XIX Кримінального Кодексу України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» за процесуальним керівництвом Донецької спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Східного регіону розпочато 7664 кримінальних провадження. За вказаною категорією скеровано до суду 944 кримінальних провадження.

Згідно зі статтею 401 зазначеного розділу Кримінального Кодексу України (далі – КК України) військовими кримінальними правопорушеннями визнаються кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також

військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [1].

За даними Донецької спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Східного регіону в період з 24.02.2022 р. по 31.01.2024 р. найбільше порушено кримінальних проваджень за: дезертирство (ч. 4 ст. 408 КК України) – 3790; самовільне залишення військової частини або місця служби (ч. 5 ст. 407 КК України) – 2369; непокору (ч. 4 ст. 402 КК України) – 775; перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ч. 5 ст. 426-1 КК України) – 113; порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ч. 1 ст. 414 КК України) – 111; порушення правил водіння або експлуатації машин (ч. 1 ст. 415 КК України) – 91.

Навіть попри те, що такі кримінальні правопорушення, переважно, вчиняються визначеною категорією суб'єктів одноосібно, найбільшу суспільну небезпеку, на нашу думку, становлять саме злочини, вчинені військовослужбовцями у співучасті.

За даними Донецької спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Східного регіону військовослужбовці у співучасті в період з лютого 2022 року по січень 2024 року за статтями розділу XIX Кримінального Кодексу України найчастіше вчиняли злочини, передбачені ст. 402 КК України (непоко́ра) – 760 кримінальних проваджень; ст. 408 КК України (дезертирство) – 1530 кримінальних проваджень, ст. 429 КК України (самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю) – 23 кримінальних провадження.

Зважаючи на зазначене та з урахуванням складного становища сил безпеки та оборони України, актуальність пропонованого нами дослідження є беззаперечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий сукупний внесок у розвиток кримінального законодавства в частині аналізу, вивчення та тлумачення правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері несення військовослужбовцями військової служби зробили В. І. Косинюк, В. М. Білоконеv, Р. М. Овчінніков, Т. Б. Ніколаєнко, С. О. Харитонов, М. І. Карпенко, М. І. Хавронюк. у наукових працях, в яких вивчались проблемні питання кримінально-правової характеристики військових кримінальних правопорушень. Науковим результатом проведення таких досліджень є розуміння

умов для правильної кваліфікації військових кримінальних правопорушень, вчинених не тільки військовослужбовцями, а й військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Метою пропонованого авторами дослідження є вивчення та аналіз окремих проблемних аспектів кримінально-правової кваліфікації правопорушень, вчинених військовослужбовцями у співучасті.

Виклад основного матеріалу. Військові кримінальні правопорушення, як група відносно відокремлених правових норм у межах кримінального права як такого, належать до системи, яка регулює взаємозалежні правовідносини у рамках встановленого порядку несення військової служби та забезпечує кримінально-правову заборону порушення правопорядку у сфері військових відносин.

Систему військових злочинів становлять статті ст. 401 – 435 КК України. Залежно від безпосереднього об'єкта, на який посягають військові злочини, розрізняють такі їх групи:

1. Злочини проти порядку підлеглості та військової гідності: непокора (ст. 402); невиконання наказу (ст. 403); опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404), погроза або насильство щодо начальника (ст. 405); порушення статутних правил взаємин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406); образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 4351).

2. Злочини проти порядку проходження військової служби: самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407); дезертирство (ст. 408); ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409).

3. Злочини проти порядку збереження та користування військовим майном: викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410); умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411); необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412); втрата військового майна (ст. 413).

4. Злочини проти порядку експлуатації військової техніки: порушення правил поведінки зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять

підвищену небезпеку для оточення (ст. 414); порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415); порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 416), порушення правил кораблеводіння (ст. 417).

5. Злочини проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб: порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418); порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419); порушення правил несення бойового чергування (ст. 420); порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421).

6. Злочини у сфері охорони державної таємниці: розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422).

7. Військові службові злочини: недбале ставлення до військової служби (ст. 425); бездіяльність військової влади (ст. 426); перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 4261).

8. Злочини проти порядку несення військової служби на полі бою та в районі бойових дій: здача або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 427); залишення військового корабля, що гине (ст. 428); самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (ст. 429); добровільна здача в полон (ст. 430); злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні (ст. 431); мародерство (ст. 432).

9. Злочини, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями та договорами: насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433); погане поводження з військовополоненими (ст. 434); незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (ст. 435) [2].

Кримінально-правова кваліфікація військових кримінальних правопорушень повинна ґрунтуватися на таких загальних принципах права як:

- принцип рівності громадян перед законом;
- принцип справедливості;
- принцип презумпції невинності;
- принцип об'єктивності;
- принцип повноти;
- принцип точності;
- принцип вмотивованості.

Аналіз диспозицій статей, що містяться у зазначеному розділі, дозволяє виокремити такі кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки військових кримінальних правопорушень: пов-

торність, вчинення кримінального правопорушення групою осіб, вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб, заподіяння істотної шкоди охоронюваним інтересам, спричинення тяжких наслідків, загибелі людей; застосування зброї; застосування насильства щодо підлеглого; вчинення шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом; вчинення військовою особою із зловживанням службовим становищем; а також вчинення кримінальних правопорушень в умовах особливого періоду, в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці.

Спеціальними ознаками військового кримінального правопорушення є:

- встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби як об'єкта посягання;
- військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів як суб'єкт;
- визнання діяння військовим кримінальним правопорушенням тільки у разі, якщо воно прямо передбачене у розділі XIX Особливої частини КК України.

Військовослужбовець, що розглядається як суб'єкт військових кримінальних правопорушень, з погляду кримінального права є спеціальним суб'єктом і має такі ознаки:

- обов'язкові (загальні), притаманні будь-якому суб'єкту злочину (фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності за вчинення злочину);
- додаткові (державно-правову, акмеологічну, юридичну);
- спеціальні (факультативні) (перебування на військовій службі).

При цьому додаткові його ознаки мають вияв у кожній з обов'язкових ознак.

Також варто пам'ятати, що статус суб'єкта військових злочинів особа може набути тільки після початку і до закінчення проходження військової служби, як визначено Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військові кримінальні правопорушення можуть бути вчинені за навмисної спільної участі двох чи більше осіб у формі простої чи складної співучасті. Військовослужбовці та призвані на збори військовозобов'язані та резервісти можуть виступати виконавцями військового злочину, організаторами, підбурювачами чи пособниками.

Особи, прирівняні до військовослужбовців, також можуть бути як виконавцями, так і співучасниками злочинів, що кваліфікуються за відповідними статтями

розділу XIX Особливої частини КК України.

Попри чітку позицію законодавця, що особи, не зазначені у ч. 2 статті 401 КК України, за співучасть у військових кримінальних правопорушеннях підлягають відповідальності за відповідними статтями розділу XIX, існує наукова дискусія щодо інших осіб, які можуть приймати співучасть у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом злочину.

Результати наукових досліджень порушеного питання дають можливість виокремити дві позиції науковців:

- кваліфікація співучасті загальних та спеціальних суб'єктів неможлива, адже такий підхід призведе до безмежного розширення кола осіб, які підлягатимуть кримінальній відповідальності і підірве самостійну ідею виокремлення самостійних складів злочину з самостійним суб'єктом;
- співучасть осіб, ненаділених додатковими спеціальними ознаками, може мати місце у будь-яких злочинах, вчинених спеціальними суб'єктами.

На нашу думку, правильним буде другий підхід.

Завдання та головна ідея кримінального закону зведені до захисту визначених суспільних відносин від кримінальних правопорушень. Саме з цією метою здійснюється їх охорона та встановлено покарання за можливе протиправне посягання на ці відносини.

Тобто, у випадку здійснення посягання на суспільні відносини, що охороняються ст. ст. 401 - 435 КК України однозначно виникають підстави для захисту об'єкта охорони.

При цьому, конкретний спеціальний суб'єкт, незважаючи на притаманні йому особливості, за юридичними ознаками є повністю однотипним з іншими спеціальними суб'єктами, що передбачає поширення на нього загальних правил співучасті.

Отже, наявність спеціального суб'єкта вчинення військових кримінальних правопорушень не обмежує можливість кваліфікації дій цивільної особи, яка підбурювала, організувала чи сприяла вчиненню військово злочину, як співучасника таких дій. Вирішальним для кваліфікації є спрямованість умислу цивільної особи та зміст вчинених нею дій. Аналогічний підхід до кваліфікації співучасті спеціального та загального суб'єкта кримінального правопорушення був застосований судами за ст. 368, 369 КК України (п. 11 Постанови Пленуму ВСУ №5 від 26.04.2002).

Крім того, варто зазначити, що військові злочини вчинені військовослужбовцями в умовах дії правового режиму воєнного стану, законодавець визначає як особливо кваліфіковані. При цьому,

застосований законодавцем уніфікований підхід до визначення суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану, фактично забезпечив настання однакових правових наслідків у разі вчинення злочину незалежно від наявності чи відсутності співучасті.

У зв'язку із цим, врахування підвищеної суспільної небезпеки військових кримінальних правопорушень, вчинених спеціальними суб'єктами у співучасті в цілому віднесено на розсуд суду шляхом реалізації ним дискреційних повноважень при призначенні та індивідуалізації покарання кожному співучаснику. Тому при призначенні покарання за вчинення військових кримінальних правопорушень у співучасті, органам прокуратури та суду варто самостійно враховувати підвищену суспільну небезпеку таких злочинів, з метою забезпечення формування виваженої судової практики на засадах справедливості та індивідуальної відповідальності.

Аналіз санкцій статей, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення військових кримінальних правопорушень під час дії правового режиму воєнного стану показує, що у більшості статей передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від п'яти до десяти років. З огляду на повномасштабне вторгнення РФ в Україну 2022 року та статистику щодо військових злочинів, наведену у цій статті, така позиція держави, сформульована ще 2015 року шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» [4] є цілком виправданою та результативною.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>
2. Харитонов С. О. Військові злочини в системі кримінального законодавства України *Право і Безпека*. 2018, № 1. С. 25, 30. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2018_1_6.
3. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Харків. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015. 24 с.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі

військові злочини: закон України від 12.02.2015 р. № 194-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 16. Ст. 113. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-19#n5>

5. Загальні поняття, відмежування понять військовий та воєнний злочин, кримінально-правова характеристика, нормативно-правове забезпечення, особливості правозастосування під час воєнного стану, актуальна судової практика / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ: ВД «Професіонал», 2023. 550 с.

6. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Х. : Право, 2016. 316 с.

7. Карпенко М. І. До питання періодизації витоків законодавства про військові злочини на теренах сучасної України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 129–133.

8. Хавронюк М. І., Дрига М. Д., Кравченко В. І. Військові злочини: науково-практичний коментар законодавства. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 272 с.

9. Дячук С. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 3 кн. Київ, 2005. Кн. 3: Особлива частина. Коментарі до статей 255–447 Кримінального кодексу України. 584 с.

Mykola Komissarov

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of Scientific and Organizational Department
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Natalia Komissarova

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of State Security
of the Faculty of State Security
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

Etibar Samedov

First deputy head of the Donetsk specialized
prosecutor's office in the field of defense
in the Eastern region

References

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine.]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001, № 25–26, st. 131. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>
2. Kharytonov S. O. Viiskovi zlochynty v systemi kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy [War crimes in the system of criminal legislation of Ukraine. Law and

Security]. *Pravo i Bezpeka*. 2018. № 1. S. 25–30. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2018_1_6.

3. Osadcha A. S. (2015). *Spetsialnyi subiekt zlochynu: henezys, funksi, problemy kvalifikatsii: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08*. [Special subject of the crime: genesis, functions, qualification problems] Kharkiv. Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho. 24 s.

4. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za okremi viiskovi zlochyny: zakon Ukrainy vid 12.02.2015 r. № 194-VIII. [On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding increased liability for certain war crimes: Law of Ukraine dated February 12, 2015 No. 194-VIII.] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 16. st. 113. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-19#n5>

5. Zahalni poniattia, vidmezhuvannia poniat viiskovyi ta voiennyi zlochyn, kryminalno-pravova kharakterystyka, normatyvno-pravove zabezpechennia, osoblyvosti pravozastosuvannia pid chas voiennoho stanu, aktualna sudova praktyka [General concepts, demarcation of the concepts of military and war crime, criminal-legal characteristics, regulatory and legal support, features of law enforcement during martial law, current judicial practice] / ukl.: Koropatnik I. M., Mykytiuk M. A., Pavliuk O. O., Pietkov S. V. Kyiv: VD «Profesional».

6. Karpenko, M. I. (2016). *Zlochyny proty vstanovlenoho poriadku nesennia viiskovoi sluzhby (viiskovi zlochyny) : nauk.-metod. posib*. [Crimes against the established order of military service (military crimes): scientific-methodical manual].; za zah. red. V. K. Matviichuka. Kharkiv : Pravo. 316 s.

7. Karpenko, M. I. (2018). *Do pytannia periodyzatsii vytokiv zakonodavstva pro viiskovi zlochyny na terenakh suchasnoi Ukrainy*. [To the issue of periodization of the origins of legislation on war crimes on the territory of modern Ukraine. Legal scientific electronic journal]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. № 4. S. 129–133.

8. Khavroniuk, M. I., Dryha M. D., Kravchenko V. I. (2003). *Viiskovi zlochyny: naukovo-praktychnyi komentar zakonodavstva* [War crimes: a scientific and practical commentary on legislation]. Kyiv: Vydavnytstvo A.S.K.

9. Diachuk, S. I. (2005.). *Zlochyny proty vstanovlenoho poriadku nesennia viiskovoi sluzhby (viiskovi zlochyny): naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. u 3 kn. Kn. 3: Osoblyva chastyna. Kommentari do statei 255–447 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy*. [Crimes against the established order of military service (military crimes): a scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine in 3 books.

Book number 3: Special part. Comments to articles 255–447 of the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv. 584 s.

QUALIFICATION OF MILITARY CRIMINAL OFFENSES COMMITTED BY SERVICEMEN IN COMPLICITY UNDER MARTIAL LAW

The article examines certain problematic aspects of the qualification of military criminal offenses committed by servicemen in complicity under martial law. The characteristics of military personnel as special subjects of the specified category of offenses were considered and the approaches of scientists to the qualification of the actions of co-perpetrators were indicated.

The scientific literature on the outlined issue was analyzed, and the positions of leading scientists regarding the argumentation of the criminal-legal qualification of such acts were considered. Attention is focused on the relevance of the issue in the period of repelling the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

It is noted that the system of war crimes consists of Articles 401–435 of the Criminal Code of Ukraine. Their groups are considered depending on the immediate object on which war crimes are committed. Namely: crimes against the order of subordination and military dignity; crimes against the order of military service; crimes against the order of preservation and use of military property; crimes against the order of operation of military equipment; crimes against the order of combat duty and other special services; crimes in the sphere of protection of state secrets; military service crimes; crimes against the order of military service on the battlefield and in the area of hostilities; crimes for which responsibility is stipulated by international conventions and treaties. Based on the analysis of the dispositions of the mentioned articles, the qualifying and especially qualifying features of military criminal offenses are singled out. Special signs of a military criminal offense are also indicated.

Current statistics on crimes committed by servicemen in complicity with other servicemen and civilians are provided. The effectiveness of the legislative strengthening of responsibility for certain war crimes is indicated. The problematic issues of criminal liability for war crimes committed with complicity, depending on its form, are emphasized.

Keywords: *criminal-legal qualification; special subject; military personnel; crimes committed in complicity; martial law; military security*